

Original scientific paper
UDC 39:619 / 633,88 / 497.1

Vesna VUČEVAC -BAJT

Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i

Znanstveno društvo za povijest zdravstvene kulture Hrvatske - Zagreb, Zagreb

UPOTREBA LJEKOVITIH BILJAKA U NAŠOJ ETNOVETERINARSKOJ MEDICINI

Etnoveterinarska medicina je oblik narodnog stvaralaštva koji se odnosi na pučko liječenje oboljele stoke i razvoj stočarstva uopće. Ona se tijekom vremena različito razvijala i mijenjala i to prema geografskim, društveno-povijesnim, političkim, gospodarskim i religioznim okvirima.

U etnoveterinarskoj medicini razvojni oblici su počeli primjenom mističnih i religiozno mističnih obreda u liječenju, a nastavili primjenom ljekovitih biljki. Korjenska znanja narodne veterinarske medicine su vidljive u ljekarušama. Prve ljekaruše pisali su svećenici po samostanima, na osnovi prikupljenih uputa za liječenje ljudi i stoke, a dopunjavali su ih stečenim iskustvom pojedinaca, kao i zapisima iz ljekaruša drugih naroda. U nekim od njih, osim uputa za liječenje ljudi, navode se posebne upute za životinje, a u nekima nema te diferencijacije. Očito je da je izvjestan broj uputa korišćen u liječenju ljudi i životinja. Ljekaruše koje sadrže upute za liječenje životinja najviše se odnose na liječenje konjskih bolesti. U ljekarušama napisanim od 15. do 19. stoljeća ima mnogo magičnih i religiozno-magičnih uputa, ali i upotrebe ljekovitog bilja.

Ovim napisom opisat ćemo samo one upute u kojima su se u liječenju životinja upotrebljavale ljekovite biljke.

Probavni organi

1. *Ako konj ne može jesti* treba konju trljati zube (misli se najverovatnije na tvrdo nepce iza zuba) s prahom koji se dobije ako se zajedno istuče alij (*Allium sativum*) i papar (*Piper nigrum* L.). Trljati treba tako dugo dok konj ne počne jesti.
2. *Kada konju kruli po truhu* treba konja hraniti lećom ili bobom (*Lens culinaris* i *Vicia faba*) koji se mješaju s pepelom od trsova granja i vodom. Kad se konj isčisti daje mu se isprni kruh posipan đumbirom¹ (*Zingiber officinale*) s vinom.
3. *Kod bolova zbog nadutosti* treba staviti u očišćen šupak luk da izadu vjetrovi.
4. *Ako konj ne može balegati* konj treba popiti čašu ugrijanog maslinovog ulja i 1/2 mjerice vina.

¹ Đumbir je indijska biljka čiji korjen služi kao lijek i začim.

Dišni organi

1a. Kad konj ima keha tj. gnojni iscjedak iz nosa, kod različitih bolesti organa za disanje - upotrebljava se lijek koji se sastoji od mješavine mlijeka, ulja s rabarbarom¹ (*Rheum officinale*) i sapuna. Ta mješavina treba da provrije na vatri a zatim se mlačno daje jesti konju.

1b. Za liječenje keha kod različitih bolesti organa za disanje upotrebljava se i uvarak sapuna i vodene iscrpine usitnjenog višnjevog drveta.

2. Sakagija. Pod sakagijom su se podrazumjevali rinitis i čiraste kožne bolesti. Liječili su je juhom od bobica (*Vicia faba*) sa sapunom.

3. Kod gronice (bolest grla odnosno grlišta) daje se lijek od mješavine bijela sljeza i maslaca kojim se maže grlište. Kod bedrenice svinja i kod ždrebečaka u konja oteče grlište što se naziva gronica.

4. Kod upale ždrijela i grla upotrebljava se za ispiranje čaj od kamilice (*Matricaria chamomilla* L.); ili ulije se u ždrijelo mlako ugrijani lijek koji se sastoji od 6 glavica istucanog crnog luka i octa.

5. Kod zaduhe ili sipnje (kronično proširenje plućnih alveola) su stavljali lišće kužnjaka (*Datura stramonium*) koje raste oko kuće u dvorištu, ili velebilja (*Atropa belladonna*) koja raste na proplancima, po šumovitim krčevinama i osvijetljenim šumskim predjelima, u usta konja, zatim su ga zauzdali i stavili brnjicu, a onda ga tjerali da uvuče u nozdrve zrak i prestane disati.

Kod sipnje su davali i biljku buniku crnu (*Hyoscyamus niger* L.) koja raste na bunjištima, zapuštenim mjestima uz puteve i ograde i na neobrađenim poljima. Ona sadrži iste alkaloidne kao velebilje i kužnjak, samo u manjoj količini, pa je manje otrovna i ljekovita.

Liječenje bolesti mokraćno-spolnih organa

1. Da se konj pomokri stuče se češnjak (*Allium sativum*) i papar (*Piper nigrum* L. - crni papar; *Fructus piperis nigri* - plod) i metne mu se u mokraćnu cijev, pa će silom mokriti.

2. Kad konj neće mokriti skuha se žile od koprive (*Urtica dioica* L.) i s tom vodom zalijeva se konj; ili

hladnom lukovicom alija (*Allium sativum*) se namaže i dobro istrlja konj. Konj će odmah zbog mirisa mokriti; ili uzmu se 4 lovorove bobice (lovor - *Laurus nobilis* L.), stave u kantar² za vino i skuha se. Kad se tekućina smlači ulijeva se konju u ždrijelo. Tada će mokriti; ili

- uzmu se dobro istrljani šafran s malo vinskog octa i vode i dodaje muškati orah - sve zagrije pa se daje konju da jede. Za 15 minuta konj će mokriti.

3. Ako konj mokri krv uzima se origan³, skuha se u vinu i daje piti konju; ili

- uzmu se rutvičin sok⁴ koji se ugrije s vinom i octom i daje se konju 8 dana.

¹ Rabarbara (*Rheum officinale*), rapontik, raved, reven - biljka visoka do 2 m čiji se korijen upotrebljava u liječenju.

² Kantar - polukuglasta posuda s dvije drške iz koje se pilo

³ Origan (*Origanum vulgare* L.), mravinac, divlji mažuran, raste na kamenitom, neobrađenom tlu, na suhim sunčanim livadama, svijetlim šumama i šikarama. Ima kopljaste listove i crveno cvijeće. Liječi prehladu, bolesti želuca, maternice, nervi sustav.

⁴ Rutvica, božje drveće, abrašica (*Artemisia abrotanum* L.) raste uz potoke i rijeke i po napuštenom zemljištu di 1 m visine. Ima perasto lišće i žute cvjetove, miriše po limunu.

Lokomotorni sustav

1. Mrtva kost u konja. U starijoj veterinarskoj literaturi i u pučkom veterinarstvu pridaje se velika ljekovita moć češnjaka, pa ga tako primjenjuju i kod mrtve kosti. Ona se liječila stavljanjem češnjaka (*Allium sativum*) u vrijeme kada se mijena mjeseca smanjuje.

2. Razbit konj liječi se utrljavanjem mješavine češnjaka i octa. Pod pojmom razbit konj u nekim ljekarušama smatra se konj s kontuzijama, dok to na kajkavskom području označava konja s lokomotornim smetnjama.

3. Onapuklinama. One nastaju na petama zbog gnoja (vjerojatno su to raspukline rožine na petnim dijelovima kopita ili na stražnjoj površini putišta - zvjerinac). Liječe se tako da se napukline operu lugom i sapunom, a zatim uzima 4 unce¹ bijelog sljeza i 4 unce bijelog maslaca koje treba zajedno zakipiti. Ta mješavina dva puta se namaže u toku 5 dana. Potom stavi namaz od čadi iz peći da izrastu dlake tamo gdje je napuklina.

4. Pri šepanju koje nastaje kad tetiva krivo učvršćuje zglobove, pa konj nepravilno postavlja nogu, treba uzeti jednu libru² biljke grčko sjeno, libru lanenog sjemena, 4 unce terpentina i 4 unce svinjske masti i to kuhati u vodi dok zakipi. Napravi se obloga i dok je još topao stavi na zglobove i konj će ozdraviti.

5. O ulozima. Oni se javljaju na svakom mestu, a uzrok im je hladnoća. Da ih se izliječi uzima se kopriva (*Urtica dioica* L.) koju treba zakipiti u bijelom vinu a zatim oblog vezati na mjestu uloga 3 puta na dan tijekom 5 dana.

6. O grču. Grč se javlja konju na nogama zbog stezanja živaca. Da ga se izliječi uzima se korjen bijelog sljeza (*Althea officinalis* L.) i svinjska mast i to dobro skuha i pere time noge dva puta na dan tijekom 5 dana.

7. O oštećenju tetivi. Pri oštećenju tetivi uzima se 1/2 libre meda, 3 unce sala, 3 unce stučenoga kima (*Carum carvi*), 3 unce lanene kaše (*Linium usitatissimum* L.). Sve se to skupa zagrije da zakipi i potom ostavi da se ohladi. Napravi se oblog i dobro omota noga lanenom krpom koju treba čvrsto privezati.

8. Kod bolesti nogu uzima se zovika (bazga, *Sambucus nigra* L.), vari u vinu i napravi oblog koji se stavi na mjesto gdje boli; ili uzme se list od jasena (vjerojatno jassenka) (*Dictamnus albus* L.) i pusti da malo provre u vodi, pa vrućim oblogom obavije noga. To treba učiniti više puta.

9. Ako je konjska noga tvrda ili natekla pa ne može omekšati, niti ozdraviti, uzima se svinjska mast, zelene bobice borovice (venja, kleka, brinje, *Juniperus communis* L.), čista smigma³ sve u jednakoj meri, dobro stuče i time istrlja oteklina i konj će ozdraviti.

10. Sredstvo za rast konjskog kopita. Postoje različite upute za rast kopita. Navodimo jedno od najkarakterističnijih. Kopito se prvo dobro obreže, zatim se uzme stare svinjske masti, jedan luk i češnjak (*Allium sativum*). Sve se to dobro istuče da nastane kaša kojom se obavije kopito. Poslije 6 dana stavi se nova kaša.

Poznato je da lovorova mast (*Unguentum lauri*) pospješuje rast kopitne rožine.

11. Kod ukova konja skine se podkovicica (odpara ploča), uzme se list od bokvice (trputac, žilovanjak, *Plantago lanceolata* L.), stuče ga se i njegov sok ulije u otvor ukova i odmah se podkuje; ili

¹ Unca - mjera za težinu u rimsko doba, a označava 70 g.

² Libra - starorimska mjera za težinu od 12,5 kg.

³ Smigma - za pojam smigma nismo našli nikakve podatke u pristupačnoj literaturi.

uzme se alij (bijeli luk, češnjak, *Allium sativum*), med, maslinovo ulje i sol pa se sve skupa izmješa i stavi u otvor ukova. To treba činiti 4 do 5 puta na dan; ili

uzme se sambukovo lišće (zovina, bazgina, *Sambucus nigra* L.) i svinjska mast. Sve zajedno izmješa i stavi u ukov.

12. *Ako konju otiču udovi ili ako se zgruša krv na člancima* daju se lovorove bobice smrvljene u prah, kojima se dodaje malo mekinja, malo paprena praha i malo prokuhanog vina. Ta kaša se stavi na komad crnog sukna i topla priveže na bolesne udove konja.

Liječenje slušnog sustava

1. *Ako se konju ognjoi ušni kanal ulije se toplo ulje od čuvarkuće* (*Sempervivum tectorum* L.).

Liječenje bolesti oka

1. *Kod mrežne na očima* uzima se biljka Anza rutazo¹, sarkokola² i miješa sa šafranom (*Crocus sativus*) koji se istuku a onda razrijede uljem. S tim se moraju mazati oči 5 dana; ili

se korjen bijelog ljiljana miješa sa komoračom (slatki kopar, *Foeniculum vulgare* Mill.), rosopasom (*Fumaria officinalis*) i alojom (*Agava*)³ i dodaje ružina voda. To se sve zakipi na vatri i s tom vodom se peru oči.

2. *Kod mjesečne sljepoče* daje se velebije (*Atropa belladonna*) i bunika (*Hyoscyamus niger*) čija je upotreba opisana u liječenju bolesti dišnog sustava.

Liječenje kožnih bolesti

1. *Ako konj ima kertice* – to je neka kožna bolest, a liječila se posipavanjem oboljelih mesta s prahom od zrnja leće (*Lens culinaris*). Za liječenje kertica nalazimo više različitih uputa, ali se većinom radi o magiji.

2. *Naboj* koji nastaje žuljanjem konjske opreme maže se mješavinom od 3 unce bijelog sljeza i 2 unce maslaca dva puta na dan.

3. *Kožne bradavice* se liječe tako da se one ostružu a potom se uzme sok od rosopasa⁴ (*Fumaria officinalis* L.) i namaže to mjesto; ili bradavice se trljaju trulim jabukama odnosno njihovim sokom.

4. *Za liječenje gube u životinja* uzme se kora od ljute narandže⁵, osuši, stuče u prah i pomješa sa soli i daje životinji zobati.

5. *Za porast dlake* – spali se kora od grane bazge i pepeo pomješa s medom i stavlja na mjesto gdje želimo da dlake izrastu.

¹ "Anza rutazo" – nismo našli značenje

² "Sarkokola" – nismo našli značenje

³ Aloja – biljka s mesnatim lišćem

⁴ Rosopas, dimnjača, runjavac, rosica (*Fumaria officinalis* L.) raste po stijenama, uz zidove i ceste. Iz stabljike izlazi tamnožuto mlijeko koje grize.

⁵ Ljuta narandža – vjerovatno se misli na divlju narandžu.

6. *Za mesniak ili veliki čir* koristi se mješavina bijelog luka (*Allium sativum*), soli, sljeza (*Althaea officinalis* L.) i kokošije izmetine koja se dobro izmješa i usitni a zatim stavi na oboljelo mjesto.

Nametnici

1. *Kod šuge* – u vodi se skuha korjen ljubice, koji se smrvi sa svinjskom masti i živom i time maže oboljelo mjesto.

2. *Protiv šugavosti i racema* – treba uzeti 1/2 librice lovora, isušiti ga, kvadrant librice zelenog bakra, zelena vitriola i anonidijeva korjena. Sve se to dobro pomješa i istuče, a odozgo se stavi stara svinjska mast, malo meda i dobra ljuta octa. Zavri, procjedi kroz platno i cjedilo. Tim se maže konj 10 puta na dan. Promjene na koži za kratko vrijeme isčežu; ili

u svibnju treba uzeti omorike i jelove vrhove grančica, te borove pupove, staviti u staklenu posudu, ispuniti vodom i pustiti da vrije 3 sata. Uzme se salo što je ostalo na vodi i stavi ga se u staklenu posudicu. Time se mažu šugavi konji 3 dana; ili

šuga ovaca liječila se tako da se skuha duhan kožak, pa su se tom vodom prale ovce, a zatim posipavale sitno stucanim plavetnjakom (modra galica).

3. *Svrab i vučac* nastaje zbog toga što se konj slabo čisti. Lišće jelenka i glavica češnjaka se skuha i time se peru šugava mjesta.

4. *Svrab konja* – liječi se tako da se mješa lovorovo i laneno ulje, čisti med, sok crnog luka i sve dobro skuha. Time se namaže koža.

5. *Protiv crva koji izjeda* – uzmu se svježe bobice od borovice odreže korjenje i skuha u jakom octu. Stavi se na mjesto gdje su crvi; ili

istuče se čuvarkuća i uzme sok pomiješan s vinom ili octom. To se ulije konju u ždrijelo; ili

mjesto gdje je bio crv ispere se s vodom u kojoj su kuhani poljski ljiljani.

6. *Protiv metilja životinja* – stuče se sjemenje od konopljike (*Vitex Agnus Castus* L.) u prah i s vodom se ulije u životinju; ili

stuče se trava metilja u prav i daje se ovcama sa soli da pojedu; ili tu travu kuhati u vodi i osoljenu davati piti.

7. *Protiv nametnika u probavnom traktu* – uzme se borovica, koja se speče dok ne procuri voda (rakija) i nju se daje životinji koju nagriza crv i on će brzo uginuti; ili

se uzme u travnju korjen od jasena, stavi ga se u vodu i ostavi da se moči 24 sata ili duže, a zatim se daje konju da popije. To se smatra osobito dobrim protiv nagrizanja crva.

8. *Protiv crva u rani* – daje se konju da jede zimzelenovo¹ lišće, a rana se dobro ispere kuhanim vinom a zatim zamota i zaveže. Crv će uginuti.

9. *Protiv vlasca* – daje se za piće voda u kojoj su skuhanе žile paprati (paprat, oslad, slatka bujad, *Polypodium vulgare* L.)

10. *Protiv muha, komaraca i drugih insekata* – uzimaju se pupoljci breze koji se iscjede pa se dobivena voda mješa s iscjeđenim alijevim sokom. Tom mješavinom trlja se površina kože konja. Nakon toga neće sljetati insekti na konje.

11. *Protiv nametnika u konja* daje se dvije litre raži na tašte tijekom 5 do 6 dana.

¹ Zimzelen – *Vinca minor* L. (mala pavenka) i *Vinca major* L. (velika pavenka), niski grm, ima uvijek zeleno lišće. Lišće se suši i od njega se kuha čaj. Liječi plućne bolesti, naročito krvarenje, katar i proširenje želuca. Može se uzimati u obliku praška 1/2 žličice dnevno.

Liječenje rana

1. *Rana konja od puščanog zrna* liječi se biljkom dragušac (ugas, potočarka, vodena drezga, *Nasturtium officinale* R.B.) koja se rastopi u toploj svinjskoj masti i time se namaže rana i pokrije povojem; ili

se liječi mješavinom meda i stučenog alija koja se stavlja na ranu. Na rani se drže 12 sati, a potom se stavlja novi namaz.

2. *Svježe, stare i ubodne rane* liječe se mješavinom dragušca (*Nasturtium officinale* R.B.), lanena sjemena (*Linum usitatissimum* L.), pelina (*Artemisia absinthium* L.), kumingundine trave¹, filija pirole², salatre i veronike³, koja se skuha u 1/2 mjerice⁴ kozjeg mlijeka i 1/2 mjerice vina. Ta mješavina se stavlja konju na ranu toplu, toliko koliko konj može podnijeti. Prije toga ranu treba isprati vinom u kome je kuhano sjeme koprive; ili

za ispiranje rane koristi se borovo drvo kojem se istruže gornji deblji i unutrašnji sloj i skuha u vinu.

3. *Ako konj krvari* uzme se zelena mahovina s kore hrasta i priveže konju na ranu; ili

od bazgine grane skine se gornja suha deblja kora a zelena opna ispod istruže i skuha u octu, zatim se vrlo topla priveže na ranu.

Ostalo

1. *Ako je konj preplašen* daju mu se nekoliko glavica luka koje se dobro isjeckaju i stave u 1/2 mjerice ili cijelu mjericu vina. To se izmuti i promješa da bude kaša koja se procjedi kroz lanenu krpnu i ulije konju u ždrijelo.

Osim toga, uzima se kravlja balega u koju se ulije ocat pa se njome konju trljaju 3 dana sve 4 noge, prsa i bokovi.

2. *Grozničavu konju* daje se sabije⁵, korjenje ljiljanovih stabljika i šerpel koji se usitne, pomješaju i daju konju u hrani.

3. *Kod konvulzija konja* daje se šafran konju u ždrijelo.

4. *Protiv uroka* uzima se maslinovo i lovorovo ulje, milanski skarabej⁶, živo srebro, svinjska mast i 3 jajeta koja se prije stave u ocat. Tome se doda gencijana⁷, *venum grecum*⁸, sve se mješa i ugrije na vatri. Od toga se napravi mast za upotrebu. Živo srebro pri pripremanju se ugasi čistom pljuvačkom ili svinjskom masti.

5. *Tromom (lijenom) konju* daje se trava origan⁹ koja se istuče u mužaru a sok koji pri tome nastane se iscjedi i pomješa s jakim vinom. Taj se iscjedak ulije konju u ždrijelo. Sljedećeg dana konja treba dobro istimariti i staviti na njega pokrivač koji ostaje na njemu do 1 sat prije izlaska sunca.

¹ Kumingundina trava – nismo našli tumačenje

² Filija pirola – nismo našli tumačenje

³ Veronika – nismo našli tumačenje

⁴ Mjerica – posuda od 2 dcl

⁵ Sabije – nismo našli tumačenje

⁶ Milanski skarabej – nismo našli tumačenje

⁷ Gencijana – *Gentiana lutea*, srčanik, – raste po planinama

⁸ *Venum grecum* – nismo našli tumačenje

⁹ Origan – *Origanum vulgare* L., mravinac

6. *O pregrijavanju*. Konju koji se najčešće pregrije zbog umora daje se da jede troskot¹, cvijeće od trstike i proso. K tome mu se daje da pije mlaku vodu s ječmenim brašnom.

7. *Kod cerkavice* daje se životinji da jede posoljenu travu ive².

8. *Za legiavicu (?) i mnoge druge bolesti životinja* daje se stucani bijeli luk koji se pomješa s vinom i daje da životinja popije.

9. *Da se životinja održi zdrava* daje se trava koja se zove uvis³ koja je stučena u prah zajedno sa soli.

10. *Da živad bude zdrava* treba u posudu s vodom staviti jasenovu koru.

11. *Da se svinje ne razbole* daje se utorkom i petkom kuhani gorčak (kamilica) i orahov list. Za jednu svinju uzimalo se dvije kore orahova lista i po dva manja stabalca gorčaka.

U novijoj povijesti susrećemo se također s upotrebom bilja u liječenju. Poznato je da je za vrijeme NOR (1941/45) Gospodarski odjel ZAVNOH zbog nedostatka lijekova poslao raspis svim gospodarskim otsjecima NOO da na svom području pakupe podatke o pučkom liječenju ljekovitim biljkama kako bi se mogla liječiti ugrožena oboljela stoka. U NOB upotrebljavo je ljekovito bilje, koje je raslo u dotičnom kraju: digitalis, kadulja, kumin, pelin, laneno sjeme, hrastova kora, borovica, bijeli sljez, preslica poljska, čemerika, korjen paprati, trinje, te alkohol u obliku vina ili rakije. Dekokt hrastove kore bio je često jedino raskužno sredstvo za vanjsku i unutrašnju upotrebu, a sluz lanenog sjemena, čaj od kamilice i tanin iz hrastove kore, jedini lijek u brojnim i različitim bolestima probavnog sustava. Zimi i u kasnu jesen nije bilo ni tih lijekova.

Nezarazne organske bolesti liječene su domaćim ljekovitim biljem, te raznim oblicima pristupačne fizikalne terapije.

No to nije imalo značajnijeg odjeka u liječenju bolesti u tom vremenu.

Zaključak

I na kraju rekli bi sljedeće:

U nas kao i u ostalim zemljama svijeta ima mnogo napisanih knjiga o ljekovitim biljkama i o njihovoj upotrebi u liječenju različitih bolesti. Malobrojne knjige a to su uglavnom novija djela proučavaju i obrađuju ljekovito bilje i njihovu upotrebu sa znanstvenog gledišta. One obično obrađuju samo pojedine biljne vrste ili samo manje biljne skupine. Opisuju vrlo dragocjene podatke koji upućuju na mnoge praktične zaključke. One su danas i temelj znanstvene uporabe u suvremenom liječenju bolesti i proizvodnji lijekova.

No najveći je broj knjiga popularnog značenja u kojim su ljekovite biljke i liječenje ljekovitim biljem opisani tako da čitaoce što lakše upute o pojedinim ljekovitim biljkama. Autori tih knjiga opisuju biljke s kraćim botaničkim oznakama, dok veću pozornost posvećuju prikazu njihove uporabe, vrsti liječenja i sl.

¹ Troskot – *Poligom avicularis* L. – ptičja ili pasja trava

² Trava iva – možda *Hypericum perforatum* L., gospina trava, ivanje zelje

³ Uvis – nismo našli tumačenje

Osim toga, postoje i knjige o pučkom liječenju, pisane u prijašnjem vremenu društvenog razvoja. One imaju danas samo povijesno značenje a gotovo nikakvo praktičko. Iz njih smo opisali nekoliko uputa o upotrebi ljekovitih biljaka u liječenju pojedinih bolesti različitih organskih sustava. Neke od tih uputa pisane su 100 godina prije osnivanja prve veterinarske škole u svijetu pa u njihovom sadržaju većinom nalazimo magično-religiozne postupke, same ili u kombinacijama s racionalnim lijekovima. Zanimljivo je da je većina uputa pisana za liječenje konjske bolesti, pri čemu velik dio otpada na bolesti ekstremiteta.

Te upute potvrđuju o gotovo nikakvoj današnjoj vrijednosti liječenja pojedinih bolesti. U tim knjigama stvarana je vlastita predodžba o prirodi bolesti kao i način liječenja. Narod si je pomagao kako je mislio da je najbolje ili kako je mogao i znao.

I u NOR od god. 1941. do 1943. se upotrebljavalo ljekovito bilje, jer nije bilo lijekova, ali bez značajnijeg uspjeha.

LITERATURA I IZVORI:

¹ Gelencić N., *Prirodno liječenje biljem*, Zagreb, 1979. – ² Grmek M.D., *Srednjovjekovne rasprave Jakobela Viturija Trograna o liječenju lovnih ptica i konja*. Zagreb, 1969. – ³ Kušan F., *Ljekovito bilje*, Zagreb, 1938. – ⁴ Sadiković S., *Narodno zdravlje*, Svjetlost, Sarajevo, 1968. – ⁵ Šćrbac J., *Pjesmarica – Koinska vrchtva*, Zagreb, 1687. – ⁶ Životić D., *Životić D., Životić S., Ljekovito bilje u narodnoj medicini*, Beograd, 1982. – ⁷ Ljekaruša, bez naslova, II dio, 1845 (vlas. prof. dr M. Grmek) (rukopis). – ⁸ *Odobrena knjižica lijekova za konje*, 1755 (prev. iz lat. originala dr T. Smerdelj) (rukopis).

Vesna VUČEVIĆ-BAJT

Faculty of Veterinary Medicine, University of Zagreb and
Scientific Society for History of Health Culture of Croatia – Zagreb, Zagreb

THE USAGE OF MEDICINAL HERBS IN DOMESTIC ANIMALS TREATMENT

Key words: Veterinary ethnomedicine; Medicinal herbs

Nowadays, in all the professions, including veterinary medicine a considerable interest for historiography can be observed. In various medical manuals dating from the 15th to the 19th century some interesting data about the animals' curing have been found. Those manuals reflect the popular medical opinion and the knowledge of medicine of that time. Teurgical and magical methods were predominant in medical treatment but also some medicinal herbs were used. Many plants mentioned in those manuals are nowadays as well known to have healing properties (mallow, elder-tree, horse-radish, plantain, saffron, lime-tree, poppy, broad-bean, lily, ash-tree, hawthorne, fig, wormwood, matted-hair, hemp, garlic, mustard, nettle, chamomile etc.). Medicinal herbs were most often used for medical treatment of the bovine cattle. Often, the same diseases were treated in different ways and with different plants.

Medicinal herbs that could be found in a particular area were used for medical purposes in National-liberation war (1941/45) as well, as there were none or not enough drugs for the medical treatment of animals. Veterinarians had to use all the means available for the animals' curing.

Medicinal herbs have been used in modern medicine too. They are the basis of many drugs manufactured in the chemical works.

(Rad je primljen u Uredništvu 15. I 1990. god.)

Original scientific paper

UDC 39 : 61 / 688.75 / 793.8 / 397 / 299.7

Srebrica KNEŽEVIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu i

Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture Srbije, Beograd

MASKE U ETNOMEDICINSKOM RITUALU IROKEZA

Od mitoloških vremena do naših dana ima pomena da je lečenje igrom¹ uz upotrebu maski² bio deo terapija koje su primenjivale tradicijske etnomedicine, a naročito interesantna je medicinska praksa Irokeza i njihovih susednih plemena.

Tema na koju bih želeli da skrenemo pažnju i naših medicinskih eksperata nije samo u domenu etnologije³ već i medicine, jer su Irokezi, dva veka pre Frojda, koristili psihoterapiju zasnovanu na tumačenju snova. Njihova shvatanja su obuhvatala u osnovi veoma moderno posmatranje podsvesnog, a kroz ritualnu praksu, bilo u preventivne svrhe, ili u cilju lečenja, oni su uspostavljali vezu s jedne strane sa duhom, a s druge sa obolelim.

Medicina američkih domorodaca i mesto umetničkih objekata u njoj

Kontaktima kultura stare Evrope i Novog sveta, nauka se obogatila masom podataka, koji su našli praktičku primenu u ishrani i načinu života, a zatim i u mnogim naukama. Farmacija i medicina vremenom su saznale za masu sasvim novih mogućnosti, koje su, istražene i primenjene, postale deo opšte zdravstvene kulture mnogih generacija i pre nas i verovatno posle nas. Indijanska medicina obuhvatala je brojna iskustva i terapijsku praksu Maja, Acteka, hirurška iskustva i znanja Inka i brojnih plemena Severne Amerike, koji su mada pre savremene naučne medicine nikad nisu čuli za vitamin C, znali uspešno da leče i spreče posledice skorbuta. Isto tako i upotreba sredstava za sprečavanje ovulacije i kontrolu menstruacijskog ciklusa, pomogla je istraživanju i otkriću savremenih sredstava tipa "antibebipilula". Umesto antibiotičima umeli su da leče uz pomoć gljivica, znali za narkotičke efekte lista koke, i drugih lokalnih anestetika. Koristili su sredstva za kardijalnu stimulaciju stolicima pre nego što je digitalis pronaden u Engleskoj. Raznovrsna laksacijska i dijurezna sredstva, kao i stotine i hiljade medicinskih biljaka, ušle su iz domorodačke Indijanske medicine u svetsku farmakopeju. No, pored duvana, sarsapile, balsama, kurarea, vanile, petroleuma i drugih korisnih sredstava, medicina Američkih Indijanaca je uključivala i mnoge magijske načine lečenja, koristeći na specifičan način i određene oblike umetničkog izražavanja. Slikarstvo na drvenoj kori, ili na tlu, uz